

מהכתוב "אשר ינאף את אשת איש", ודרשו חכמים: "אשת איש", פרט לאשת קטן.⁽³⁴⁵⁾

ולפיכך, היה עולה על הדעת לומר, כי כשם שעשו את ביאת יבם קטן כמו מאמר בגדול, שקונה מדרבנן, הכי נמוי, כך גם נעשה ביאה של יבם גדול ביבמה קטנה, כמו מאמר בגדול, וביאה שכזו לא תקנה אותה אלא מדרבנן.

לפיכך, קא משמע לן, התנא השמיענו ואמר: "חייבין עליה משום אשת איש", ללמדנו שביאת יבם גדול ביבמה קטנה, קונה אותה לגמרי להיות אשת איש גמורה מן התורה.

ומיהו קשה על פירוש ר"י מדברי הגמרא בסנהדרין:

דבפרק בן סורר ומורה [סנהדרין סט א] דייק מהך, הגמרא מדייקת ממה ששינוי "וחייבין עליה משום אשת איש", דהולכין בדיני נפשות אחר הרוב, כדלהלן:

דאי לא אזלינן בדיני נפשות אחר הרוב, אם כן קשה: הרי קטנה עדיין לא הביאה סימני נערות, ויתכן שהיא "אילונית" שאינה מביאה סימני נערות לעולם, והאילונית אינה ראויה ללדת, ואם כן, מדוע הבא על יבמה קטנה שהתייבמה ליבם גדול חייב משום אשת איש?

ניחוש, די למא אילונית היא, ואדעתא דהכי לא קדיש.

הרי יש לחשוש שמא היא איילונית, ועל דעת כן לא היה מקדש אותה [מפני שאינה ראויה ללדת], ונמצאו קידושיה קידושי טעות, ואינה אשת איש כלל!

אלא, מכאן ראייה, שהולכין בדיני נפשות אחר הרוב. ורוב נשים אינן אילוניות, ולפיכך הבא עליה נהרג, מפני שאנו אומרים שהיא מהרוב שאינן אילוניות.

עד כאן דברי הגמרא בסנהדרין שם.

והשתא, ועכשיו, שפירש ר"י, דמה ששינוי "וחייבין עליה משום אשת איש", א"אם בא עליה יבם" קאי, זה מתייחס ליבמה קטנה שנהייתה אשת איש על ידי ביאת היבם, ולא נעשתה לאשת איש על ידי קידושין. אם כן קשה:

מדוע הגמרא בסנהדרין אומרת: "ניחוש דלמא אילונית היא, ואדעתא דהכי לא קדיש"?

הרי הוה ליה למימר "אדעתא דהכי לא יבם",⁽³⁴⁶⁾ שהרי לא מדובר כאן בקידושין אלא ביבום!

ולכאורה היה אפשר ליישב את לשון הגמרא: היבמה נופלת ליבום מחמת קידושיה הראשונים שהתקדשה לאח שמת. ואם כן יש לומר, שאם היא אילונית, נמצא שלא היתה מקודשת מעולם לאח שמת, משום שאדעתא דהכי לא קדיש. ולפיכך אין בה דין יבום כלל.

אך התוספות שוללים זאת ואומרים:

וכי תימא, דאקידושין דאחיו שמת קאי, ואם תרצה ליישב שהגמרא שם מתייחסת לקידושי האח שמת, וכדלעיל, ולהכי קאמר דאדעתא דהכי לא קדיש האח המת.

אזי יש להקשות על דבריך:

דהשתא, מאי נפקא מינה, לשם מה הגמרא הוצרכה לומר שאדעתא דהכי לא קדיש?

הרי אפילו אם היינו אומרים שאדעתא דהכי כן קדיש,⁽³⁴⁷⁾ מכל מקום עדיין מצי למיפרך [היה יכול להקשות]: אמאי חייבים על קטנה שהתייבמה משום אשת איש?

והא יתכן שהיא איילונית, ואילונית לאו בת ייבום היא דכתיב [דברים כה] בענין מצות יבום: "והיה הבכור אשר [היבמה] תלד", מכאן שצריך שהיבמה תהיה ראויה ללדת, פרט לאילונית!⁽³⁴⁸⁾

346. לשון התוספות קשה, מפני שיבם קונה את יבמתו אפילו שלא מדעתו, כמבואר במסכת יבמות נג ב. ואם כן אפילו אם לא יבם על דעת כן קנאה! רש"י. ועיין מהרש"א. ופורת יוסף.

[ומלשון תוספות טוך נראה, שתחילה הקשו תוספות על לשון הגמרא: שהלשון "אדעתא דהכי לא קדיש" אינו שייך כאן, שהרי כאן מדובר ביבום, והיה ראוי לומר "אדעתא דהכי לא יבם". ואחר כך תוספות הקשו על הדין: שבאילונית אין שייך דין יבום כלל כמבואר בתוספות להלן].

347. וכן, אפילו אם אמר בפירוש: "הריני מקדשך אפילו על דעת שאת אילונית".

348. אם האח שמת קידשה בלא שידע שהיא איילונית קידושיה קידושי טעות. ובודאי אינה בת יבום. אך נפקא מינה אם האח שמת

345. לכאורה תוספות יכלו להוכיח שיבם קטן אינו קונה מדאורייתא, מדברי הגמרא לקמן [יט א] שממעטת את ביאת יבם קטן מהכתוב "אשר ינאף את אשת איש". ומדוע תוספות הוצרכו להוכיח זאת אף מדברי הגמרא ביבמות דלעיל?

יש לומר: א. היה אפשר לפרש את הגמרא להלן יט א שקטן אמנם קונה את יבמתו מדאורייתא. אלא שהכתוב מיעט אותה מחיוב מיתה של אשת איש [כדעת כמה ראשונים וכנ"ל הערה 342], ולפיכך תוספות הסתמכו על הגמרא ביבמות ש"עשו ביאת יבם בן תשע כמאמר", ומשמע שכשם שמאמר אינו קונה אלא מדרבנן כך גם ביאת הקטן אינה קונה אלא מדרבנן. [וכן הוכיח הרשב"א להלן יט א ד"ה מהו דתימא].

ב. היה אפשר לומר שדברי הגמרא להלן יט א נאמרו בדרך של דחיה, ולא הלכה למעשה. לפיכך תוספות הביאו את הגמרא ביבמות.

ואם כן, מדוע הגמרא לא הקשתה בפשטות: וניחוש דלמא אילונית היא, ואינה ראויה ליבום כלל?

ומכאן משמע, כי זה ששנינו "וחייבין עליה משום אשת איש", מתייחס לאשת איש שעל ידי קידושין, ולא ליבמה, וכדעת רש"י ושלא כדברי ר"י: (349)

אך אם נאמר כדעת רש"י, חוזרת הקושיא שהקשו תוספות בתחילת הדברים: מדוע התנא הוצרך להשמיענו שחייבים עליה משום אשת איש? הרי שנינו בסיפא: "אם בא עליה אחד מכל העריות שבתורה מומתים על ידה", ואף אשת איש בכלל זה!

לכן נראה לפרש פירוש חדש:

דמה ששנינו "וחייבין עליה משום אשת איש", בין **אם בא עליה יבם בין אאשת איש דעלמא, קאי.** זה מתייחס בין למה ששנינו לעיל "אם בא עליה יבם קנאה", ובין לאשת איש רגילה שנאסרת על ידי קידושין. והמשנה אמרה שעל שתיהן חייבין משום אשת איש.

ולפי פירוש זה מתיישבות שתי הקושיות הנ"ל:

[א] הקשנו על רש"י: מדוע התנא הוצרך לומר "וחייבין עליה משום אשת איש"? הרי שנינו בסיפא שכל העריות מומתין על ידה!

וקושיא זו מיושבת לפי הפירוש האחרון שפירשנו:

וחידושי הוי, דקאי נמי אאם בא עליה יבם, יש חידוש בכך ששנינו "וחייבין עליה משום אשת איש", מפני שזה מתייחס גם ליבמה שבא עליה היבם.

היות **דמסיפא, ד"אם בא עליה אחד מכל העריות" וכולי, לא הוה שמעינן.**

לא היינו מבינים שגם אם בא עליה יבם הרי היא כאשת איש, דהרי מההיא לא משתמע אלא דוקא אשת איש.

אבל היה אפשר לומר שיבמה קטנה אינה נעשית אשת איש על ידי יבום, ואין חייבים עליה מיתה [וכפי שאמר ר"י לעיל].

[ב] הקשנו על ר"י: לדבריו, שהמשנה מתייחסת ליבמה, מדוע הגמרא בסנהדרין הקשתה שנחשוש שמא היא

איילונית "ואדעתא דהכי לא קדיש"? הרי מדובר ביבום ולא בקידושין!

וקושיא זו מיושבת לפי הפירוש האחרון שפירשנו:

והתם פריך, מהא דמחייבין משום אשת איש.

שם הגמרא שואלת ממה שכלול במשנה שחייבים על הקטנה שהתקדשה משום אשת איש. ועל זה מקשינן: הרי יתכן שהיא איילונית, ואדעתא דהכי לא "קדיש"! (350)

ועתה התוספות מביאים את דברי הר"ר דוד, שמסכים עם דעת רש"י, כי מה ששנינו "וחייבין עליה משום אשת איש" מתייחס לקטנה שקיבל בה אביה קידושין [וכפי שמשמע מדברי הגמרא בסנהדרין שהביאו תוספות לעיל].

והקשינו על רש"י: מדוע הוצרך התנא לומר זאת? הרי שנינו בסיפא בכל העריות שהם מומתים על ידה!

והר"ר דוד תירץ קושיא זו:

דאיצטריך למיתני, שהתנא הוצרך לשנות "וחייבין עליה משום אשת איש", כדי לאשמועין דמה ששנינו בסיפא דכל העריות מומתים על ידה, רוצה לומר, דאף הבהמה היא בכלל כל העריות. ואם היא באה על האשה הקטנה, נהרגה [נהרגת] על ידה הבהמה.

והיה עולה בדעתך לומר, שאין הבהמה נהרגת אלא כאשר היא גרמה תקלה לאדם. ולפיכך, אם הבהמה באה על קטנה שאינה בכלל חיוב מצות, אין הבהמה נהרגת, מפני שאין כאן תקלה לקטנה. (351)

לפיכך הוצרך התנא להשמיענו, שאף הבהמה היא בכלל כל העריות.

דאי לא תני, ואם לא היה התנא שונה אלא את הא דשנינו בסיפא שכל העריות מומתים על ידה, לא הייתי מבין שהכוונה גם לבהמה, אלא הוה אמינא דהיינו דוקא אותן עריות שהם דומיא דאיסור אשת איש, כלומר עריות שהן בני אדם, אבל הבהמה, לא כלולה בכלל "עריות".

אבל השתא דתנא [עכשיו ששנינו] ברישא "וחייבין עליה משום אשת איש", אם כן מובן מאליו ששאר

בגמרא סנהדרין נה ב, ובתוספות שם.

351. זוהי ההוה אמינא בגמרא בסנהדרין נה ב, והגמרא רצתה להוכיח ממה ששנינו בקטנה שהבהמה נהרגת, שהטעם שהבהמה נהרגת היינו משום קלון ששייך גם בקטנה, ולא משום תקלה, שהרי בקטנה אין תקלה. שהרי קטנה אינה בת עונשין.

והגמרא דוחה, שיתכן שהבהמה נהרגת משום תקלה, וגם קטנה הנבעלת לבהמה יש בה תקלה מאחר שהיא מוידה, אלא שרחמנא

שקידשה ידע שהיא אילונית, ונמצא שהיא היתה אשתו, בזה הוצרך הכותב להשמיענו שאין באילונית דין יבום מפני שאינה ראויה ללדת.

349. ישוב לדברי ר"י נמצא בתוספות יבמות נו ב, וסנהדרין נב ב, ותוספות טוך כאן.

350. הגמרא יכלה להקשות גם מיבמה. שאם תימצא אילונית לא שייך בה יבום כלל, אך הגמרא העדיפה להקשות מאשת איש. ועיין

אלא האי קל וחומר, אינו כי אם גילוי מילתא בעלמא.

כלומר, הקל וחומר אינו מלמד דין בארוסה [שאוכלת בתרומה], אלא הוא בא לבאר את דברי הכתוב [ויקרא כב]: "וכהן כי יקנה נפש קנין כספו הוא יאכל בו", שעל ידי הקל וחומר אנו מבינים דארוסה מקרי "קנין כספו" כמו ששפחה נקראת כן. (353)

הלכך, לא שייך למפרך "יוכיח".

היבמה אינה יכולה להוכיח שקנין כסף אינו בכלל "קנין כספו", שהרי רק מי שנקנה בכסף הוא בכלל "קנין כספו". והיבמה אינה נקנית בכסף. ולכן פשיטא שאי אפשר לומר שהיא "קנין כספו". אולם ארוסה, שנקנית בכסף, הרי היא בכלל קנין כספו מקל וחומר. (354)

[ב] **עוד יש לומר**, דאמנם הקל וחומר כאן בא ללמד דין בארוסה, (355) כלומר, שארוסה אוכלת בתרומה בקל וחומר משפחה, ובכל זאת **ליכא למימר** [אין לומר] **יבמה תוכיח**.

משום **דאיכא למיפרך** [שיש לדחות]: מה הסיבה לכך שכסף אינו מאכיל ביבמה? – זה משום שכן אינה נקנית בכסף. ולפיכך אין סיבה שהכסף יאכיל אותה בתרומה.

תאמר באשה, שנקנית בכסף, ולכן דין הוא שתאכל בתרומה על ידי כסף, כשם ששפחה אוכלת על ידי קנין כסף. (356)

מה שפחה כנענית שאין ביאתה מאכילתה בתרומה

כספה מאכילתה בתרומה, זו [אשת כהן] שביאתה

העריות הדומים לאשת איש, אף הם מומתים על ידה. (352)

ואם כן, בעל כרחך הסיפא, דקתני שכל העריות מומתים על ידה, אשמועינן חידוש, דאף אותן עריות דלא דמיון לאשת איש, כמו הבהמה, אמרינן דנהרגת.

ב-י ומה שפחה כנענית

שאינן ביאתה מאכילתה בתרומה, כספה מאכילתה בתרומה, זו [אשת כהן] שביאתה מאכילתה בתרומה, וכי אינו דין שכספה מאכילתה?!

מקשים תוספות: **ואם תאמר: ונימא** [נאמר] **יבמה תוכיח שביאתה מאכילתה** ובכל זאת **אין כספה מאכילתה**, שהרי אין היבמה נקנית בכסף, ומכאן שאפילו כשביאה מאכילה אין זה גורם שאף הכסף יאכיל, **ואף אני אביא** [אלמד מכאן] לענין ארוסה, שאף על פי שביאתה מאכילתה, אין כספה מאכילתה.

והתוספות מתרצים שני תירוצים:

[א] **ויש לומר**: דבדרך כלל, כל קל וחומר שבש"ס היינו שלמדים את דין החמור מדין הקל.

כלומר, מאחר שמצאנו שהתורה נתנה דין פלוני בקל, כל שכן שנאמר את אותו דין גם בחמור.

אבל הקל וחומר המובא כאן, אינו קל וחומר רגיל. שאין לומדים את דין הכסף החמור [שקונה בשפחה] מדין הביאה הקלה [שאינה קונה בשפחה], וכן אין לומדים את דין האשה החמורה [שנקנית בביאה] מדין השפחה הקלה [שאינה נקנית בביאה].

שלאחר שלמדנו קל וחומר נאמר בפירוש בתורה שאשה שהתקדשה בכסף אוכלת בתרומה. ואין למדים מהקל וחומר רק שיש לה "דין" של אכילת תרומה.

354. כלומר: אם היינו לומדים מן הקל וחומר רק את הדין שאשה אוכלת על ידי כסף כשם שאוכלת על ידי ביאה, אזי היינו יכולים להוכיח מיבמה שאף על פי שהיא אוכלת על ידי ביאה אינה אוכלת על ידי כסף. אבל מאחר שהקל וחומר מגלה לי שכסף של אשה כלול בפסוק "קנין כספו". אין להוכיח מיבמה לאשה כלל, כיון שיבמה בודאי אינה יכולה להכליל ב"קנין כספו", שהרי אינה נקנית בכסף. [ועיין אילת השחר].

355. ואין זה גילוי מילתא כפי שתוספות ביאר לעיל בתירוץ הראשון.

356. עיין מהרש"א.

חס עליה שלא תיהרג, אבל על הבהמה לא חס, ולפיכך היא נהרגת. ועיין תוספות סנהדרין נה ב שפירשו כעין דברי ה"ר דוד בשם ריב"א.

352. על פי הגהות הב"ח, וכן כתבו תוספות סנהדרין נה ב ויבמות נו ב בשם ריב"א.

353. קל וחומר רגיל מלמד שאותו הדין שנוהג בקל נוהג גם בחמור, אבל אינו מגלה שהדין הזה כתוב מפורש בתורה גם בחמור. [דוגמא: "ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת של שם שמים, אמרה תורה "והיה על מצחו תמיד" שלא יסיח דעתו ממנו, תפילין שיש בהן אזכרות הרבה, על אחת כמה וכמה שאסורות בהיסח הדעת. מנחות לו ב. וברור שבתפילין לא נאמר בתורה כלל איסור היסח הדעת. אלא למדים דין זה מציץ].

אבל, כאן הקל וחומר מגלה שיהיה "כתוב" בחמור את אותו הדין שכתוב בקל, כלומר: לומדים קל וחומר משפחה שמסתבר שאף כסף של אשה יאכיל בתרומה, ואם כן יש לו "שם" של "קנין כספו", נמצא

[תוספות מתייחסים לדברי רב נחמן בר יצחק, שלמד שכסף מאכיל אפילו בלא חופה, בקל וחומר מביאה שמאכילה על ידי חופה].

והתוספות דנים בענין "דיו":

"דיו" הוא הגבלה בכח הקל וחומר, ויסוד דינו מבואר בהרחבה במסכת בבא קמא [כה א]:

בתורה נאמר, (359) שור שהזיק בקרן [בנגיחה] ברשות הרבים, (360) משלם חצי נזק בעודו תם [כל זמן שלא נגח שלש פעמים ונעשה מועד].

וכן נאמר, שור שהזיק בשן ורגל [באכילתו או בהילוכו] ברשות הרבים, פטור. ואם הזיק ברשות הניזק, משלם נזק שלם.

ונחלקו חכמים ורבי טרפון מה דין שור שהזיק בקרן [בנגיחה] ברשות הניזק:

לדעת חכמים: אין הבדל בין קרן ברשות הרבים לקרן ברשות הניזק.

אך רבי טרפון סובר שקרן ברשות הניזק משלם נזק שלם אפילו בעודו תם.

והוכיח רבי טרפון את דבריו מקל וחומר, כדלהלן:

לגבי שן ורגל מצאנו שרשות הניזק חמורה מרשות הרבים, שהרי אם הזיקה הבהמה בשן ורגל ברשות הרבים, אין הבעלים של הבהמה משלמים דבר, ואילו אם הזיקה בהמתו בשן ורגל ברשות הניזק, הוא משלם נזק שלם.

ולכן, קרן שדינה חמור, שברשות הרבים משלמת חצי נזק, קל וחומר שנחמיר עליה ברשות הניזק יותר מרשות הרבים, ותשלם נזק שלם.

כלומר, שן ורגל מוכיחים שרשות הניזק חמורה מרשות הרבים. ולפיכך יש ללמוד, כי קרן, שהחמיר בה הכתוב לשלם חצי נזק ברשות הרבים, ברשות הניזק ישלם נזק שלם. (361)

השן והרגל הם "תחילת הדין".

מאכילתה בתרומה, אינו דין שכספה מאכילתה בתרומה!?

לעיל [ג ב-ה א] הגמרא דורשת שכסף ושטר קונים באשה מפסוקים.

ויש לשאול: מדוע אין לומדים זאת מהקל וחומר המוזכר כאן: ומה שפחה כנענית, שאינה נקנית בביאה, נקנית בכסף ושטר. אשה, שנקנית בביאה, קל וחומר שתיקנה בכסף ושטר?

והתוספות עונים על שאלה זו:

מהאי קל וחומר ליכא למילף, אין ללמוד מקל וחומר זה שתהא אשה נקנית בכסף ובשטר.

משום דאיכא למיפרך, שיש לדחות את הקל וחומר, ולומר: מה הסיבה לכך ששפחה כנענית נקנית בכסף ובשטר? – משום שכן יוצאה בכסף.

וכשם שמצאנו בה ריבוי קנינים ביציאתה יותר מאשה, כך התורה ריבתה בה קניינים גם בכניסתה יותר מאשה. (357)

כדפריך לעיל גבי אמה העבריה. וכפירכא זו ממש, הגמרא עצמה פורכת לעיל [ד ב], שמטעם זה אין לומר קל וחומר מאמה העבריה לאשה. (358)

ופירכא זו שייכת רק לענין עצם קנין כסף ושטר, אבל כאן בסוגייתנו, מדובר אחרי שכבר נודע לנו מן הכתובים שכסף ושטר קונים באשה, והקל וחומר בא ללמד שהם אף יאכילו בתרומה.

ולענין אכילת תרומה, לא שייך למפרך הכי. לא שייך לדחות את הקל וחומר בכך שהשפחה כנענית יוצאת בכסף, שהרי אין אותה יציאה מאכילתה בתרומה [אלא שאותה יציאה מלמדת שהתורה ריבתה בה קניינים, ואין לזה שום קשר לדין אכילת תרומה].

זו [אשת כהן] שביאתה מאכילתה וכי אינו דין שכספה מאכילתה אפילו שלא על ידי חופה.

357. כך פירש המהרש"א את דברי הגמרא לעיל ד ב לפי דברי תוספות, [מהרש"א ד ב על תוספות ד"ה מעיקרא], אבל רש"י פירש את דברי הגמרא שם באופן אחר, ועיין מסורת הש"ס כאן.

359. שמות כא לה – לו.

360. בענין נזקי שן ורגל נאמר [שמות כב ד] "וּבְעַר בְּשֵׁדָה אַחֲרָיִךְ. כְּלוּמָר: בְּשֵׁדָה הַנִּזְקָה. וּמִכֶּאֱן שְׁשׁוּר שֶׁהַזִּיק בְּשֵׁן וְרִגְלֵי בְּרִשׁוֹת הַרְבִּיּוֹת פְּטוּר. אֲבָל בְּעֵינֵי נֹזֵקִי קֵרֵן לֹא נֹאמַר "בְּשֵׁדָה אַחֲרָיִךְ". לְפִיכֵךְ אֵף בְּרִשׁוֹת הַרְבִּיּוֹת חַיִּיב.

361. [זהו הקל וחומר שאמר רבי טרפון תחלה. ואחר כך ניסח רבי טרפון את הקל וחומר בסגנון אחר כמבואר במשנה בבבא קמא שם.

358. הגמרא מתייחסת לקושית הברייתא: מדוע התורה הוצרכה לומר בפירוש שאשה נקנית בכסף? הרי יש ללמוד זאת בקל וחומר מאמה עבריה: ומה אמה עבריה שאינה נקנית בביאה נקנית בכסף, אשה שנקנית בביאה על אחת כמה וכמה שתיקנה בכסף! והגמרא עונה על כך: אמה העבריה יוצאת בכסף, וכשם שהכתוב ריבה בת קניינים ביציאתה כך ריבה בה קניינים גם בכניסה, אבל

משלמת ברשות הניזק נזק שלם], פרכנו את הקל וחומר לגמרי, ולא למדנו מן הקל וחומר כלום. ולפיכך לדעת רבי טרפון אין אומרים כאן דיו.

ולפי זה יובנו דברי התוספות דלהלן:

רב נחמן בר יצחק מפרש את הקל וחומר שבברייתא: ומה שפחה כנענית שאין ביאתה מאכילתה בתרומה ואפילו על ידי חופה, כספה מאכילתה, בלא חופה, אשה שביאתה מאכילתה בתרומה על ידי חופה, וכי אינו דין שכספה יאכילה ואפילו בלא חופה?!

ומקשים תוספות: **ואם תאמר: ונימא דיו אסוף דינא**, נאמר "דיו על סוף הדין", **כלומר**: בסוף הקל וחומר:

מאיזה כח אתה בא ללמוד כסף? מכח ביאה [אשה שביאתה מאכילתה אינו דין שכספה מאכילתה]!

אם כן, נאמר **דיו לכסף**, שיהיה **כביאה** ממש. **ולא יאכיל בתרומה אלא לאחר חופה!**

ודוגמתה של צורת הדיו הזאת [מסוף הדין] מצאנו **בפרק ב דבבא קמא** [כה א] שהבאנו לעיל! (363)

תוספות מתרצים שני תירוצים:

[א] **ויש לומר: הכא סברי**, (364) כאן סוגייתנו סוברת **כרבי טרפון, דאמר: לא אמרינן דיו היכא דמיפרך קל וחומר**, אין אומרים דיו במקום שעל ידיו נפרך הקל וחומר לגמרי.

והרי אי אמרת הכא דיו, מיפריך קל וחומר.

אם תאמר דיו לכסף, שלא יאכיל אלא על ידי חופה,

כלומר, מהם התחלנו את הקל וחומר, ועל דם הוכחנו שרשות הניזק חמורה מרשות הרבים.

ואילו קרן ברשות הרבים, היא "סוף הדין".

כלומר, בזה סיימנו את הקל וחומר. והוכחנו מכך שקרן משלמת חצי נזק ברשות הרבים, לכך שברשות הניזק תשלם נזק שלם.

וחכמים דחו את דברי רבי טרפון, ואמרו לו: נאמרה הגבלה בדין קל וחומר: "דיו לבא מן הדין להיות כנדון". כלומר, די בכך שנחמיר בדבר הנלמד מן הדין [מקל וחומר], שיהא דינו כמו הדבר שממנו אנו דנים את הקל וחומר, אך לא יותר ממנו:

וזהו "דיו על סוף הדין".

כלומר: בסוף הקל וחומר הוכחנו מכך שקרן משלם חצי נזק ברשות הרבים שודאי ישלם ברשות הניזק יותר. אך "דיו" מגביל את הקל וחומר, שאי אפשר לומר שרשות הניזק שנלמדת מרשות הרבים תהיה חמורה מרשות הרבים עצמה בשום אופן.

ורבי טרפון מודה שנאמר דין "דיו", אלא שלדבריו דין זה נאמר רק במקום שאין הדיו פורך את הקל וחומר לגמרי. [דהיינו שאנו לומדים דבר מה מן הקל וחומר, והדיו רק מגביל את הקל וחומר, שלא נלמד יותר מכך].

אבל בענין קרן ברשות הניזק, אין צורך ללמוד שמשלמת חצי נזק, שהרי היא בכלל הכתוב. (362) ולא הוצרכנו לקל וחומר אלא כדי לחייב נזק שלם.

נמצא, שלדברי רבנן שאומרים דיו [ואין למדים שקרן

וראה עצמות יוסף בסוף הספר על ב"ק כד ע"ב].

362. בתורה לא נאמר בפירוש שנוזקי קרן חייבים ברשות הרבים, אלא מאחר שלא נאמר בתורה שמדובר בחצר הניזק ממילא אנו מבינים שמדובר אפילו ברשות הרבים [כנ"ל הערה 360], ואם כן בודאי רשות הניזק היא בכלל מה שנאמר בתורה ואין צורך ללמוד זאת בקל וחומר מרשות הרבים.

363. לכאורה קושיית תוספות היא עצמה קושיית הגמרא. שהגמרא הקשתה: "הכא תרתי והכא חדא" [ביאה מאכילה בצירוף חופה, שהם שני קניינים, ואילו בכסף אנו באים לומר שיאכיל בפני עצמו בקנין אחד]! ורב נחמן תירץ על כך שלומדים את כסף בקל וחומר מביאה וחופה כמבואר בגמרא.

ונראה, שתוספות הבינו את תירוצו של רב נחמן מסברא, שיש להוכיח משפחה כנענית שכחו של כסף בפני עצמו גדול יותר מכוחה של ביאה שמאכילה על ידי חופה, ולפיכך מסתבר שכסף בפני עצמו יאכיל ואפילו בלא חופה.

אך תוספות הקשו מדין "דיו", שזהו חידוש דין שהתורה חידשה שאינך רשאי להטיל על הנלמד יותר מאשר המלמד למרות שמסברא

מסתבר לומר כך, כמבואר במסכת בבא קמא כה א ועוד, ודין זה נלמד מהכתוב בענין מרים במדבר יב יד – טו [שנאמר: "ואביה ירוק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים – ותסגר שבעת ימים. ותסגר מרים שבעת ימים"].

ומאחר שכאשר אביה ירק בפניה תכלם שבעה, אם כן, במי שאמר והיה העולם וכי לא ראוי לה להכלם ארבעה עשר יום?! אלא מכאן שדיו לבא מן הדין להיות כנדון, כשם שבאביה שבעה, כך במי שאמר והיה העולם שבעה].

ולפיכך, למרות שמסתבר שכסף יאכיל בפני עצמו בקל וחומר מביאה שמאכילה על ידי חופה, בכל זאת, מאחר שסוף סוף ביאה אינה מאכילה בפני עצמה, אי אפשר ללמוד ממנה לכסף שיאכיל יותר ממנה, שהרי "דיו לבא מן הדין להיות כנדון" [ושייך כאן "דיו אסוף דינא" כמבואר בתוספות].

ועיין מהרי"ט ועצמות יוסף, ועיין רש"י ואילת השחר.

364. תוספות נוקטים לשון רבים, וכנראה כוונתם לבן בתירה שהביא את הקל וחומר, ואף לבן בג בג – שבן בג לא דחה את דברי בן בתירה מכח דיו, אלא מכח טענה אחרת כמבואר בגמרא. ומכאן שאף הוא סובר שאין פורכים את הקל וחומר על ידי דיו.

רבינא בא ליישב שביאה אירוסין עושה, וכפי שאמר רב נחמן בר יצחק לעיל, אך רבינא מבאר זאת שלא כטעמו של רב נחמן בר יצחק, אלא מטעם אחר:

וכך אמר רבינא: **ודקאמרת, מאי שנא הכא דפשיטא ליה, ומאי שנא הכא דמספקא ליה.**

ביחס למה שהקשית לעיל: מדוע בביאה היה פשוט לבן בתירה שמאכילה ואילו בכסף הוא הסתפק:

תשובתך: **בדאורייתא אפילו בן בג בג פשיטא ליה דאכלה בין בביאה בין בכסף.**

והא דשלח ליה בן בג בג לאוסרה בתרומה, היינו לאוסרה **מדרבנן** משום חשש סימפון.

ולענין **מדרבנן** היה רבי יהודה בן בתירה דן קל וחומר, ולפי זה מיושב מה שהקשית לעיל במה שונה ביאה מכסף:

שהטעם לכך **דבביאה פשיטא ליה דאכלה אפילו מדרבנן**, היינו **משום ד"אין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו"** [משל לענין ביאה בלשון נקיה, כלומר, אין אדם בא על האשה עד שבודקה ממומין]. ולפיכך לא שייך כאן חשש סימפון.

וטעם זה אינו שייך לענין כסף. ולכן בכסף היה אפשר לומר שחששו לסמפון. וארוסה שהתארסה בכסף אינה אוכלת בתרומה.

ומקל וחומר, היה בן בתירה רוצה לדון, **דבכסף נמי ליכא למיחש לסמפון**, שאף בכסף אין לחוש לסמפון, כפי שלא חששו בשפחה כנענית הנקנית בכסף. **כדמפרש בגמרא.**

זו שביאתה מאכילתה בתרומה.

[רבינא מבאר את הקל וחומר שאמר רבי יהודה בן בתירה לענין איסור דרבנן: ומה שפחה כנענית שאין ביאתה מאכילתה, בכל זאת כספה מאכילתה ואין חוששים לסמפון. אשת כהן שביאתה מאכילתה, אינו דין שכספה מאכילתה ולא נחשוש לסימפון?!]

נשאלת השאלה: מדוע היה פשוט לו שביאה מאכילה בתרומה ואין חוששים לסימפון?

נמצא שהקל וחומר מתבטל לגמרי, שהרי אין צורך ללמד שכסף קונה על ידי חופה להאכילה בתרומה. שהרי נאמר בפירוש: "כל טהור בביתך יאכל אותו", ודרשו מכאן שאשה נשואה אוכלת בתרומה.

ולפיכך יש ללמוד מן הקל וחומר, שכסף מאכיל את האשה בתרומה אפילו בלא חופה.

[ב] **ורבינו שמשון מקוצי תירץ**, שיש ליישב את סוגייתנו אפילו לדעת חכמים, [הסוברים שאומרים דיו אפילו במקום שהוא פורך את הקל וחומר].

דלא אמרינן דיו אלא היכא דבעי למימר דין חדש, שאין אומרים דיו אלא במקום שהקל וחומר בא ללמד דין שלא נאמר בתורה כלל.

כגון התם במסכת בבא קמא, דהכתוב **אמר שקרן משלמת ברשות הרבים חצי נזק**, ואתה בא ללמוד שתשלם נזק שלם ברשות הניזק **מקל וחומר דשן ורגל**. ובתורה עצמה לא הוזכר כלל שיש קרן שמשלמת נזק שלם. נמצא שאתה בא לחדש דין מכח קל וחומר.

אבל, הכא בענין אכילת תרומה, **דרחמנא אמר שקנין כסף של הכהן אוכל**, ולאחר שדורשים קל וחומר, אנו אומרים שארוסה היא בכלל "קנין כסף" שהוזכר בפירוש בכתוב, **ואין אנו באין ללמוד מן הקל וחומר אלא מהו קנין כסף.**

נמצא, שאין אנו באים ללמוד דין חדש, אלא לפרש את הכתוב.

וכשרצינו לומר "דיו", כך רצינו לומר: אי אפשר ש"דינו" של הכסף הנלמד, יהיה חמור מ"דין" הביאה המלמדת.

אבל, מאחר שאין למדים את "דין" הכסף מביאה. אלא מהכתוב "קנין כספו" [והקל וחומר רק מגלה שיש "שם" של קנין כספו גם לכסף בלא ביאה], לא שייך לומר כאן דיו. (365)

רבינא אמר: מדאורייתא מיפשט פשיטא דאכלה.

פירוש: (366) **ורבינא בא לקיים, לעולם אימא לך דביאה אירוסין עושה.**

נאמר שצריך שתהיה חופה עמו.

ועיין אילת שהחר, ועיין תוספות הרא"ש ד"ה זו שביאתה וד"ה ארוסה.

366. צריך לומר: "רבינא". רש"ש.

365. כלומר, "דיו" מלמד שהדין הנלמד לא יהיה חמור מהמלמד. אבל כאן אין למדים את "דין" כסף מדין ביאה, אלא למדים מביאה שמסתבר שכסף הוא בכלל "קנין כספו". ולאחר שכסף נכלל ב"קנין כספו", ממילא הוא מאכיל בפני עצמו מאחר שבענין "קנין כספו" לא

האם אינו דין שכספה מאכילתה אפילו מדרבנן, ולא יגזרו עליה משום סימפון!

ולפי פירוש זה, מיירי שפיר, מובנים דברי הגמרא למרות שמדובר בביאה שלא על ידי חופה.

[שהרי הקל וחומר הוא ממה שביאה מאכילה מן התורה.

ובאמת לענין מדרבנן, לדעת בן בג בג – חוששין לסמפון]⁽³⁶⁸⁾

עד שתכנס לחופה משום זעולא.

שנינו במסכת כתובות [נז א]: בתולה שהתקדשה, ותבעה הבעל להכנס לחופה, נותנים לה זמן שנים עשר חדש, להכין לעצמה תכשיטים, ולא למנה נותנים שלשים יום. ומשהגיע הזמן עליה להנשא.

ואם הגיע זמן הנישואין והבעל לא הכניס לחופה, הרי הן אוכלות מממונו, ואם הן ישראליות והבעל כהן, הן רשאיות מאותה שעה לאכול בתרומה.

זו משנה ראשונה.

אבל בית דין שאחריהם אמרו: "אין האשה אוכלת בתרומה [אפילו משהגיע הזמן] עד שתכנס לחופה".

ונחלקו עולא ורב שמואל בר יהודה בהסבר המשנה שם:

דעת עולא: דבר תורה ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה מיד משהתקדשה לכהן. אך חכמים תקנו שלא תאכל מיד בתרומה.

ומשנה ראשונה אוסרת, משום חשש שמא ימזגו לה כוס יין של תרומה, ותשקה לאחיה ולאחיותיה. ומשהגיע הזמן והיא אוכלת ממנו, הרי הוא מייחד לה מקום לאכול בו, כדי שלא תחלק את מזונותיו לקרוביה. ולפיכך אין חשש שמא תשקה כוס של תרומה לאחיה ולאחיותיה.

אבל משנה אחרונה אוסרת על הארוסה לאכול בתרומה משום חשש סימפון, ואפילו משהגיע הזמן יש חשש לסמפון, ולפיכך אינה אוכלת עד שתכנס לחופה.

דעת רב שמואל בר יהודה: דבר תורה ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה מיד משהתקדשה לכהן. וחכמים תקנו שלא תאכל מיד בתרומה, ובין למשנה ראשונה ובין למשנה אחרונה הטעם לתקנת חכמים היינו משום חשש סימפון.

והתוספות מביאים את דברי רש"י שבא לענות על שאלה זו:

פירש הקונטרס בזו הלשון: דבנישאת, פשיטא דכולי עלמא מודו [שהכל מודים] דלא חיישינן לסימפון, משום דאין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו [זהו משל בלשון נקיה, כלומר, אין אדם מכניס אשה לנישואין על דעת להשתמש בה, אלא אם כן בודק ויודע שאין בה מומים].

ואם נמצא בה מום, הרי ידע וקבל עליו ואין זה מקח טעות". עד כאן דברי רש"י.

והתוספות הבינו ממה שאמר רש"י "דבנישאת פשיטא", שלדעת רש"י מדובר כאן באשה נשואה.

ולכן תוספות תמהים על כך:

וקשה מה שפירש בקונטרס דאיירי [שמדובר] בנישאת, דהא לא בא רבינא ליישב אלא דביאה אירוסין עושה ולא נישואין. ואם כן במה היא נישאת?

ולכן תוספות מפרשים את דברי רש"י באופן אחר:

ויש ליישב, דהכי קאמר, כך התכוין רש"י לומר:

אמנם ביאה עושה אירוסין בלבד, אבל כי היכי דבנישואין פשיטא ליה דאכלה, כשם שבנישואין היה פשוט לו שהאשה אוכלת בתרומה. דכולי עלמא מודו בזה, דהרי אין אדם שותה בכוס אלא אם כן בודקו, הכי נמי, כך גם לענין ביאה, פשוט הוא שהאדם אינו בא עליה אלא אם כן בודקה, שהרי אם לא יבדוק אותה ויתברר אחר כך שיש בה מום, אם כן קידושיה היו קידושי טעות, ואין הם קידושין. ונמצאת בעילתה בעילת זנות, ואין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, ולפיכך הוא בודק אותה לפני הביאה.

וה תוספות מביאים שהר"מ חולק על זה, וסובר שלדעת בן בג בג [שחששו בארוסה לסימפון], אף אם התארכה בביאה חוששין לסימפון, ואסור לה לאכול בתרומה. ולפיכך הר"מ פירש את הגמרא באופן אחר וכדלהלן:

והר"מ פירש דהכי קאמר. כך התכוין רבי יהודה בן בתירא לומר:⁽³⁶⁷⁾

מה שפחה כנענית, שאין ביאתה מאכילתה בתרומה אפילו מן התורה, בכל זאת ביאתה מאכילתה בתרומה אפילו מדרבנן, ולא גזרו עליה משום חשש סימפון.

זו [אשת כהן], שביאתה מאכילתה מן התורה,

והתוספות מתרצים שני תירוצים:

[א] ויש לומר: מה שאמר בן בתירה "עד שתכנס לחופה", לאו דוקא חופה ממש הוא. אלא עד שיגיע זמן החופה. ואפילו אם לא נכנסה לחופה, אוכלת בהגעת הזמן, וכמשנה ראשונה שגזרה משום דעולא.

ולפי שבהגעת הזמן רגילים לעשות חופה, נקט "שתכנס לחופה".⁽³⁷⁰⁾

[ב] והר"ר משה מנרבונוא מפרש, כי מה שאמר בן בתירה "עד שתכנס לחופה" הוא דוקא כניסה לחופה ממש, ואין הכוונה להגעת זמן חופה.

ואמנם, הטעם שאין הארוסה אוכלת בתרומה בהגעת הזמן עד שתכנס לחופה ממש, הוא משום סימפון. אך, עיקר הגזירה שגזרו שהארוסה לא תאכל בתרומה מיד משהתארסה, הוא משום דעולא.

דקסבר רבינא, אי לאו דגזרו מעיקרא, לולי שהיו גוזרים מתחילה שלא תאכל עד שיגיע הזמן, משום דעולא, אזי משום סימפון לבדו לא היו מתחילין לגזור ולאסור משהתקדשה ועד שתכנס לחופה.

שהרי מומין לא שכיחי, ורוב נשים אין בהם מום.

אלא, מאחר שהתחילו לגזור משום דעולא, דהיינו, שגזרו בתחילה שלא תאכל בתרומה עד הגעת זמן הנישואין משום שמא ימזגו, האריכו חכמים את הגזירה משם ואילך עד החופה משום סימפון, הואיל וכבר הוצרכו לגזור עד הגעת הזמן משום דעולא.

ולכך תלה הטעם בדעולא, מפני שהוא עיקר הדבר, שמטעם זה התחילו לגזור.

וגם יש ספרים דגרסי הכא,⁽³⁷¹⁾ כאן בסוגיתנו, "משום דעולא ומשום סמפון".

ולפי זה ניחא יותר פירוש הר"ר משה מנרבונוא, דהיינו: טעם התקנה היה על ידי צירוף טעמו של עולא וחשש סימפון.

ומשנה ראשונה סוברת, שלפני שהגיע הזמן החתן בודק את ארוסתו על ידי קרובותיו.⁽³⁶⁹⁾

ודי בבדיקה זו כדי להסיר את חשש סימפון.

אך משנה אחרונה גזרה גם בזה משום סימפון, כיון שהחתן עצמו עדיין לא בדק את ארוסתו. ולפיכך אין הארוסה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה, שאז הבעל מתייחד עמה ובודקה בעצמו.

בסוגיתנו אמר בן בתירה: אבל מה אעשה, שהרי אמרו חכמים: ארוסה בת ישראל אינה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה.

ומדייקים תוספות: ממה דבן בתירה נקט "עד שתכנס לחופה", משמע דכוונתו היינו כמשנה אחרונה דפרק אף על פי [כתובות נו א], שאינה אוכלת בהגעת זמן.

כלומר, אפילו אם הגיע זמן הנישואין, אין הארוסה אוכלת עד שתכנס לחופה.

מקשים תוספות: ותימה: דבפרק אף על פי, פליגי אמוראי [נחלקו אמוראים] בטעם משנה ראשונה שאינה אוכלת בתרומה עד שיגיע זמן הנישואין – אי משום דעולא, אי משום סימפון.

ואפילו הכי, בטעם משנה אחרונה, כולהו מודו דטעמא הוא משום סימפון.

הכל מודים שטעם משנה אחרונה [שאסרו על הארוסה לאכול בתרומה בהגעת הזמן] הוא משום חשש סמפון.

ואפילו עולא מודה בכך, כדאיתא התם [כמבואר שם] דקאמר הש"ס התם: לעולא, קמייתא [משנה ראשונה] משום שמא ימזגו לה כוס, ובתרייתא [משנה אחרונה] משום סימפון.

ואילו הכא בסוגיתנו, קאמר רבינא בהסבר דברי בן בתירה, שאסרו על הארוסה לאכול בתרומה משום דעולא, דהיינו משום שמא ימזגו.

וקשה: הרי בן בתירה סובר כמשנה אחרונה, שטעמה הוא משום סימפון!

369. מפני שמאותו הזמן הוא מתחייב לזונה. רש"י שם.

370. לפי פירוש זה בין לדעת בן בג בג ובין לדעת בן בתירה ארוסה אוכלת בתרומה משהגיע הזמן אף על פי שעדיין לא נכנסה לחופה. ונחלקו מה הוא טעם הדבר. [תוספות רא"ש ריטב"א].

ולפי זה מובן מדוע הגמרא להלן לא אומרת שיש נפקא מינה בין בן בג בג לבן בתירה לעינין הגעת הזמן, מפני שגם בן בג בג סובר כמשנה ראשונה שמהגיע הזמן אוכלת בתרומה ואין חשש סמפון [ריטב"א].

וקשה: לדברי תוספות יוצא שכן בג בג ובן בתירה נחלקו במחלוקת

האמוראים [בכתובות נו א] שנחלקו מה היא סברת משנה ראשונה! ומדוע הוצרכו האמוראים לחלוק במחלוקת שכבר נחלקו בה תנאים? ויש לומר: האמוראים שנחלקו בזה טוברים כדעת רב נחמן בר יצחק [לעיל י ב] שפירש שכן בג בג ובן בתירה נחלקו בדין דאורייתא, ושלא כרבינא שמפרש את מחלוקתם בהסבר גזרת חכמים. [מהרש"א].

ועיין פני יהושע. ועיין רשב"א וריטב"א.

371. כך הגיהו המהרש"א והגהות הב"ח. ובספרים שלפנינו כתוב "התם".

והתוספות מקשים על פירוש ה"ר משה מנרבונה:

וקצת קשה: דאמר הש"ס בסמוך: איכא בינייהו, יש
הבדל הלכה למעשה בין טעמו של בן בג בג [סמפון], לבין
טעמו של בן בתירה [שמא תשקה] לענין שלשה מקרים:
קבל, מסר, והלך.

"קיבל" – שהבעל קיבל על עצמו את המומים: לבן בג
בג החושש לסמפון, מותרת לאכול בתרומה מפני שאין
כאן חשש סמפון. ואילו לבן בתירה אסורה משום חשש
שמא תשקה.

"מסר והלך" – כשהאב מסר את בתו לשלוחי הבעל
להוליכה לחופה, או שהלכו שלוחי האב עם שלוחי
הבעל להוליכה לחופה:

ובמסר והלך –

למאן דאמר משום דעולא, לבן בתירה החושש לשמא
תשקה כעולא, **ליכא.**

אין כאן שייך חשש זה, והרי היא מותרת לאכול
בתרומה.

לבן בג בג, האוסר משום סימפון, איכא. יש כאן חשש
לסימפון ואסורה לאכול בתרומה.

ולפירוש הר"ר משה מנרבונה קשה: מאי קאמר?

הא כולהו אית ליה דעולא! (372)

הרי בן בתירה אוסר משום כל הטעמים: גם משום טעמו
דעולא, וגם משום ההיא דסמפון, כדפירשתי.

ואם כן, גם לדברי בן בתירה, במסר והלך אסורה לאכול
בתרומה משום סימפון! ומה ההבדל בין בן בתירה לבן
בג בג בזה?

ומתרצים התוספות: **וצריך לומר, דשאלת הגמרא "מאי**
בינייהו", לאו לפי האמת שנוהגת עכשיו נשאלה, דאז
[כי אז], לדברי הכל חיישינן לסימפון.

אלא, גם לפי משנה ראשונה נחלקו בן בג בג ובן בתירה:

לבן בג בג, משנה ראשונה אסרה משום סימפון. ואילו

לבן בתירה, משנה ראשונה אסרה משום שמא תשקה
בלבד [ומשנה אחרונה הוסיפה חשש סמפון].

ולפי משנה ראשונה בא הש"ס לפרש, מה איכפת לנו
אי הוי טעמא משום דעולא או משום סימפון.

אבל למשנה אחרונה, אין הבדל ביניהם אלא לענין
"קיבל" בלבד. דהיינו אם הבעל קיבל על עצמו את
המומים:

לבן בג בג החושש לסימפון בלבד, מותרת לאכול
בתרומה, שהרי כאן לא שייך חשש זה. ואילו לבן בתירה
החושש גם לשמא תשקה, אסורה לאכול בתרומה.

קוביוסטוס

פירש הקונטרס: גונב נפשות.

וקשה: דבפרק קמא דבכורות [ה א] מוכח שקוביוסטוס
אינו גונב נפשות, שהרי אמר, אומרת הגמרא שם:

שאל קונטריקוס הטפסר (373) לרבי יוחנן בן זכאי:

יש לי קושיה, לגבי שקלים, בענין תרומת בני ישראל
להקמת המשכו, ובקע [חצי שקל] לגלגולת, האמור שם,
שכל אדם מישראל הביא מחצית השקל.

בגבוי הכסף – כשתעשה חשבון כמה כסף היה ראוי
לגבות מבני ישראל שהיו 603,550 איש, אתה מוצא
שהיה ראוי לגבות מהם מאתים ואחד ככר, וי"א
מנה. (374)

ואילו בנתינת הכסף – כשהכתוב אומר כמה כסף נתנו
בני ישראל בפועל, אתה מוצא שגבו מהם מאה ככר
בלבד! (375)

האם משה רבכם גנב היה? או "קוביוסטוס" היה? או
אינו בקי בחשבונות היה? (376)

ולפירוש רש"י שקוביוסטוס היינו גונב נפשות, קשה:

מה ענין גונב נפשות לחסרון השקלים? (377)

372. על פי הגהת הב"ח ופירושו.

373. בגמרא שם כתוב: "השר".

374. מאחר שכל איש נתן חצי שקל, נמצא שהיו בסך הכל 301,775 שקלים. בכל ככר יש 1500 שקלים. במאתיים ואחד ככר יש 301,500 שקלים [301,500: 1500=201]. נותרו עוד 275 סלעים. ומנה יש בו 25 סלעים נמצא שנותרו עוד אחד עשר מנה. [275: 25=11]. סך הכל: מאתיים ואחד ככר, ואחד עשר מנה.

375. שנאמר [שמות לח]: "וידיה מאת ככר הכסף" וגו'.

376. [ענה לו רבן יוחנן בן זכאי: מנה של קודש כפול היה. ועיין רש"י שם].

377. תוספות בחולין [צא ב] ובבבא בתרא [צב ב] תירצו קושיא זו לדברי רש"י. ועיין מה שהקשו שם.

ומפרש רבינו תם: קלא אית להו, ואין אדם קונה אותם מאחר שהוא יודע עליהם.

ואם אירע שאדם לא שמע את הקול וקנה אותם, הרי זה לא שכיחי, זה דבר לא שכיח. ולא חשו חכמים לסמפון כזה, כיון דלא שכיחי. (378)

ורבינו אליהו מקיים [מיישב] את פירוש הקונטרס [שפירש שאם נמצא לסטים מזוין או מוכתב למלכות, יש לזה קול ואין כאן מקח טעות].

דמה שאמרו בסוגיתנו "קלא אית להו", היינו היכא דקיבל המוכר מעות מהלוקח, שאו אמרינן: מדלא בדק הלוקח קודם נתינת המעות הני מומין דאית להו קלא, את המומין הללו שיש להם קול, אם כן בידוע שסבר, וקיבל.

והא, וזה ששינו במסכת בבא בתרא דאומר לו הקונה למוכר "הרי שלך לפניך", מייירי [מדובר] קודם שנתן הלוקח למוכר מעות, אלא עשה קנין אחר, כגון שטר, והתחייב לשלם אחר כך מעות. ואין דרך הקונה לבדוק את העבד כל כך לפני שהוא נותן את המעות, ולפיכך אין ראייה שסבר וקבל. והרי זה מקח טעות.

והתוספות מביאים סיוע לפירוש רבינו אליהו:

וקצת משמע כן התם במסכת בבא בתרא, מהא דפריך הגמרא שם:

רב ושמואל נחלקו אם הולכין בדיני ממונות אחר הרוב: לדעת רב: הולכין בדיני ממונות אחר הרוב.

ולדעת שמואל: אין הולכין בדיני ממונות אחר הרוב, אלא אחר המוחזק, שהמוציא מחברו עליו להביא ראייה ברורה. ואי אפשר להוציא ממון על ידי רוב.

והגמרא שם מביאה את הברייתא הנזכרת: המוכר עבד לחברו ונמצא גנב או קוביוסטוס – הגיעו. לסטים מזוין או מוכתב למלכות – אומר לו: "הרי שלך לפניך".

ומקשה שם הגמרא מתחילת הברייתא על דברי שמואל, מכך ששינו בתחילת הברייתא: "נמצא גנב או קוביוסטוס – הגיעו".

וטעמו של דבר, מפני שרוב העבדים הם כאלו, וסבר, וקיבל!

והרי לדברי שמואל לימא, ראוי לומר שלא ישלם הקונה

לכן פירש ר"ח, דקוביוסטוס היינו משחק בקוביא.

[והיינו, שקונטריקוס שאל האם משה רבנו הפסיד את כספי השקלים במשחקי קוביא].

ותוספות מביאים מדרש, שמשמע ממנו לכאורה כפירוש רש"י, שקוביוסטוס הוא גונב נפשות:

והא דאמר בבראשית רבה [פרשת וישלח] על הפסוק: "ויאמר שלחני כי עלה השחר", דקאמר ליה יעקב למלאך: וכי גנב אתה, או קוביוסטוס אתה, שאתה מתיירא מן השחר?!

לפירוש הקונטרס ניחא. כי לדבריו קוביוסטוס הוא גונב נפשות, שעושה את מעשיו בחשיכה, ומתיירא מן עלות השחר, שמא יתפסוהו אז.

אבל לפירוש ר"ח, קשה: אם אכן קוביוסטוס הוא משחק בקוביא, מדוע יש למשחק בקוביא לירא מן השחר? הרי הוא לא גנב לאיש מאומה!

והתוספות מיישבים את פירוש ר"ח:

ולפירוש רבינו חננאל, נמי יש לומר, דאדם שמשחק בקוביא, בדרך כלל הוא שוקע בחובות, ורגיל להיות עליו נושים הרבה, ונטמן בפניהם. ולכן ירא הוא מן עלות השחר, שמא יכירוהו אז, ויתפסוהו.

הנהו קלא אית להו

[אם העבד לסטים מזוין או מוכתב למלכות יש קול על הדבר].

פירש הקונטרס: ובודאי הגיע הקול לאזניו, וסבר, וקבל.

ידע מכך, והסכים לקנות את העבד על דעת כן.

וקשה לרבנו תם: דבפרק המוכר פירות [בבא בתרא צב ב] אמר הש"ס בהדיא [בפירוש]: המוכר עבד לחברו, ונמצא גנב או קוביוסטוס, הגיעו!

ואם נמצא לסטים מזוין או מוכתב למלכות, אומר לו הקונה למוכר: הרי שלך לפניך! כי מקח טעות הוא.

ואילו לדברי רש"י, הרי יש לזה קול, ובודאי הקונה ידע מכך, ואין זה מקח טעות!

ומכח קושיא זו, רבינו תם דוחה את פירוש רש"י.

שעבד מוכתב למלכות הרי זה מקח טעות. ושלא כדבריו כאן. ולדבריו צריך לפרש את דברי הגמרא כאן כדעת רבנו תם.

378. דברי תוספות כאן התבארו על פי דבריהם בבבא בתרא [תחלת צג א]. רבי עקיבא איגר ציין לתוספות גיטין פו א. ששם דעת רש"י